

Ooper, draama ja reaalsus

Eino Tamberg lõi oma teise ooperi "Cyrano de Bergerac" 1976. aastal. Esialgu kavatses autor siduda selle ooperi temaga "kunstnik ja ühiskond", mis oli stagnaajal väga aktuaalne. Tuletagem meelde Tormise "Luigelendu", Kapi "Rembrandti" ja Tambergi enda ooperit "Lend", mille ta komponeeris hiljem. Minu arust ei ole see teema siiani vananenud. See oli peamine põhjus, miks Estonia teater pöördus jälle Tambergi ooperi poole. Oma rolli mängis siin Rostand'i suurematu draama järgi tehtud **Jaani Krossi** väga hea libreto ning Tambergi muusika varjamatu meloodilisus. Ooperi numbriline struktuur teeb ta väliselt lähedaseks klassikalistele oopustele; tonaalne helikeel aitab tavalisel publikul kergemini mõista sisu.

Hääldraamas ja ooperis

Lavastajaks oli kutsutud **Mikk Mikiver**. See on tema esimene töö muusikateatris. Tambergi ooperis nägi Mikiver eelkõige eksistentsiaalset armastusdraamat, midagi "Fausti"-taolist. Seepärast tegi ta kupüüre kõikides kohtades, mis tuletasid meelde, et Cyrano on kunstnik. Välja on jäetud duell Montfleuri'ga (muusikalisest küljest väga efektne), meenutused Bergeraci lavateoste ebaõnnestumistest jne. Peakangelase elukutset meenutavad ainult tema kirjad, mida on ikkagi vähe; ka kangelase surm muutub seetõttu arusaamatuks.

Mikiver arvab, et muusikateatris on peamine hääld, ja selles tal on õigus. Kogu häda on selles, et ta vaatab hääldraamateatri lavastaja seisukohast. Tamberg tegi Mikiveri palvel mõned kohad ümber: esimeses redaktsioonis laulavad osatäitjad seal *forte*, praegu aga *pianissimo*. Draamateatri seisukohast on see psühholoogiliselt põhjendatud. Ooperis aga on olemas ka orkester, mis jäi puutumata. Tulemusena ei olnud *pianissimos* hääld üldse kuulda või see jäi tagaplaanile, vaatamata lavastaja headele kavatsustele.

1976. aastal oli "Cyrano de

Bergerac" lavastatud loomulikult realistlikus stiilis. Mikiver eelistab tinglikku maneerit. Ainult erandjuhtudel viib fantaasia kunstniku liiga kaugele. Iga tinglikkus ei pea olema vastuolus reaalsusega, muidu vaataja ei saa sellest lihtsalt aru. Näiteks kahtlen ma, et publik mõistis, mida tähendas Roxane'i laulmine teatriloozist. Peab Rostand'i draamat peast mäletama, et ära tunda Roxane'i maja rõdu. Ka teatraalne valgustusaparatuur viimases vaatuses ei meenuta lahinguvälja: sümboolselt veripunasest valgustusest on asotsiatsiooni jaoks liiga vähe. Võib-olla sellest piisaks, kui lavastus oleks tinglikus maneeris rangelt välja peetud. Kuid see ei ole nii. Kõik kangelased on rüüetatud realistlikesse XVII sajandi kostüümidesse (kunstnik **Mare Raidma**). See vastuolu tekitab publikus arusaamatust.

Mind isiklikult häiris ka peakangelase pika nina puudumine. Mikk Mikiver viitab sellele, et ajaloolisel Bergeracil seda ei olnud (mis on tõsi). Mind see ei veena. Rostand'i peakangelane peab oma nina pikaks; tähendab, see peab olema ka ooperis. Lõpude lõpuks, sellel baseerub draama intriig. Vihjetest ühes repliigis ja paaris varjupildis on vähe, eriti muusikaoopuse jaoks. Muusikas mängib kordamine üldse väga olulist rolli. Kui lavalt korratakse, et Bergeracil oli normaalne nina, pika nina kohta aga ainult vihjatakse, jääb vaataja teadvusse just normaalne nina, ja ta ei saa aru, millest tekis kogu tragöödia.

Teo Maiste 20 aastat hiljem

"Traditsiooni jätkamiseks" annab Mikiver peakangelase osa samale lauljale, kes täitis seda ka 1976. aastal. Ei tohi aga unustada, et tol ajal oli viimane paarikümmend aastat noorem. **Teo Maiste** laulab ka praegu ideaalselt. Kuid kogu mulje kaob, kui ainult heita pilk lavale. Ma ei saa ennast uskuma panna, et kuuekümnene **Teo Maiste** on noor armunud poeet (reaalne Bergerac suri neljakümne kuue aastase). Siiski on ooper mitte ainult hääld, vaid ka teater, ning

lavastaja peab arvestama ka lauljate välimust.

Muusikaline osa oli aga suurepärase. Orkester mängis **Paul Mägi** käe all ideaalselt. Kõik nüansid olid välja peetud ja langesid täpselt kokku lavalise tegevusega. Helilooja tunnustab, et selles on ka kontsertmeisteri **Tarmo Eespere** teene — seda loomulikult otse näha ja kuulda ei olnud, kuid arvatavasti see nii on.

Mulle meeldisid kõik lauljad, kes osalesid 4. veebruaril esietendusel. Kirjutasin juba Teo Maiste (Cyrano) väljendusrikkast laulmisest; lisan, et ka näitlejana oli ta väga hea. **Pirjo Levandi** Roxane'i osas laulis samuti kõrgel tasemel. Näitlejana ei olnud ta mitte igakord ideaalne; tõsi küll, eriti süüdistada Levandit selles ei saa, sest temal oli puhtlavalisest seisukohast vahest kõige keerulisem roll. **Mati Kõrtsi** Christian oli täiuslikkus ise. Sedasama võib öelda ka **Voldemar Kuslapi** (krahv de Guiche) kohta. **Leili Tammel** lõi Roxane'i seltsidaami väikeses osas meelde jääva ja psühholoogiliselt sügava kuju (eriti hea oli ta epiloogis). Samad sõnad **Tiit Trallale**, kes mängis kaputiini. **Ivo Kuuse** Ragueneau võlus nüansside täpse laulmisega, kuid ka laitmatu mänguga.

Ma ei hakka siin loetlema kõiki ülejäänuid näitlejaid — nende osad olid liiga väikesed. Ütlen ainult, et kogu trupp laulis ja mängis nagu üks tervik. Selles mõttes oli ansambel ideaalne ka massistseenides, mis on loomulikult lavastaja teene.

Kooril on Tambergi ooperis võrdlemisi väike osa, see on ikkagi romantiline draama ja esiplaanil on individuaalsused. Kuid koor laulis oma partiid väga puhtalt ja läbitunnetatult. Kõik keerulised momendid olid kuuldavad, näiteks *pianissimo* laulmine lava tagant epiloogis.

Esietendusel võeti ooper väga soojalt vastu. Tõsi küll, enamik publikust ei ole näinud 1976. aasta lavastust. Aeg näitab, milline lavaline saatus ootab ooperit tulevikus.

MARK RAIS